

Kronika

MODERNA MEDITATIVNA PROZA MEŠE SELIMOVIĆA

Književnost

Ko preberemo najnovejšo prozo Meše Selimovića *Otok* (Ostrvo, Prosveta, Beograd 1974), se težko odločimo, v katero literarno zvrst bi jo uvrstili. Po monumentalnih romanih *Tišine*, *Derviš in smrt* in *Trdnjava*, ki prikazuje tragično preteklost zaprtosti bosanskega življenja in osamljenost človeka v njem, v mnogočem aplicirano na današnji čas, lahko ugotovimo, da pomeni *Otok* dokajšen premik v Selimovićeve ustvarjanju. Seveda se pri tem ne smemo napačno razumeti, kajti Selimovićeve romani, gledano v celoti in tudi posamično, pomenijo zaključeno celoto dognanih, filozofsko utemeljenih in psihološko utrjenih dognanj o človeku, družbi in njuni mnogovrstni medsebojni povezanosti.

Seveda pa pri vsem tem ne smemo spregledati dejstva, ki ga pogojuje čas, ki večkrat narekuje tematiko in motiviko umetniškimi stvaritvam, ki so bolj ali manj oddaljene od današnjega časa, bolj ali manj sodobne. Drugače si tudi ne moremo npr. razlagati besed našega nobelovca Ive Andrića, ki je dejal: »Ne piši o potresu, dokler ta še traja.« S tem je namreč hotel poudariti, da je za marsikatero umetnino potrebna daljša razdalja časa, v kateri se do potankosti izkristalizirajo pomembna družbena in tudi politična dogajanja. Seveda je ta razdalja časa pri nekaterih pisateljih le navidezna, pri drugih obremenjujoča in pri tretjih zopet toliko vabljivejša, kolikor bolj se čutijo odgovorne pred svojim časom in prostom, v katerem živijo.

Vse to imamo v mislih, ko preberemo najnovejšo prozo Meše Selimovića, *Otok*, kajti v njej preprosto, ven-

dar pa umetniško izvirno pred nami zaživi današnji človek z vsemi tistimi majhnimi in velikimi trenutki svojega življenja, ki ga plemenitijo, a hkrati tudi postavljajo v različna razmišljanja o njegovi prehojeni življenjski poti.

Že na začetku smo poudarili, da je Selimovićeve *Otok* težko uvrstiti v določeno literarno zvrst, saj je kompozicijsko sestavljen iz devetnajstih krajših zgodb, ki pa vsaka zase pomeni celoto, vendar ne toliko, da na koncu ne bi dobili celotnejše podobe, ki je bližja romanu kot daljši noveli. Prav tako pa sta tudi glavna junaka *Otoka* v vseh teh kratkih zgodbah ista, prikazana v skupnem življenju, toda iz različnih zornih kotov njenega notranjega življenja. Potemtakem bi najnovejše Selimovićevo delo lahko opredelili kot kroniko oziroma kot kroniki dveh ugašujočih življenj, ki se pred vse hitrejšim in utrujajočim tempom današnje civilizacije zatečeta na otok, ki jima nudi varno zatočišče, vendar le imaginarno in nepomirjujoče, in to toliko bolj, ko človek pride do tiste točke, ko lahko v miru opravi rekapitulacijo dosedanjega svojega življenja. Vzgibi za to so lahko toliko popolnejši in neobremenjeni, kajti glavna junaka se v svojem novem okolju srečujeta še z dokaj nepokvarjenim svetom, ki ga seveda lahko primerjata s tistim, iz katerega sta zbežala.

Vsekakor pa je Selimović tudi v *Otoku* ohranil vse tiste bistvene komponente literarnega ustvarjanja, ki so značilne za njegova prejšnja dela. Prav tako kot v romanu *Trdnjava*, lahko tudi v *Otoku* zasledimo eno osrednjih Selimovićeve misli, da je edino potrjevanje vsakega človeka v resnični ljubezni. Upokojeni turistični vodič in nekdanji učitelj Ivan se tega zaveda mor-

da še bolj kot glavni junak Trdnjave Ahmed Šabo, saj svoje ljubezni do žene ne more primerjati z bogatim lekarnarjem, ki je svojo ženo pripeljal na otok in jo postavil v »zlato kletko«, da bi tako ohranil svoj ugled in jo obvaroval pred »grešno ljubeznijo« (zgodba Bleda žena). Kljub temu pa ne more mimo ugotovitve, »da so ljudje v vsem nepopolni. Ne morejo živeti sami, obstajajo le kot polovica. Drugo iščejo v ženi, v drugem človeku, v laži. Vsakomur je potrebna ta, druga polovica, a ničesar ne vedo o njej« (zgodba Jata delfinov). V tej zgodbi pa je tudi kruto prikazana vsa resnica človekovega obstoja, seveda preoblikovana v nepozabno umetniško podobo igre med življenjem in smrtjo jate delfinov in na smrt obsojenih rib, zgnanih v majhen zaliv, iz katerega ni rešitve.

V zgodbi *Kako si?* lahko zopet sledimo doslednosti in avtentičnosti Selimovičevega ustvarjanja, kajti iz pasivnosti »zaprtih koncentričnih krogov« vsakdanjega življenja njegovi junaki skoraj vsi po vrsti nenadoma stopijo v svet akcije, spremenijo ali vsaj želijo spremeniti svoje življenje, vendar je ta sprememba lahko usodna, saj jih večkrat pripelje do še bolj tragičnega gledanja nanj.

Skromni napis nad samotnim vodnjakom *KAKO SI?* in njegova preprosta domiselnost tako okupirata glavnega junaka Otoka, da želi tudi sam napraviti kaj podobnega. Do srečanja s tem čarobnim napisom ni skromni učitelj niti premišljeval niti želel, da bi bil kaj drugega kot to, kar je. Vedno je bil prikrajšan za velike trenutke in celo med revolucijo ni imel nikoli toliko moči, da bi bil zavpil: »Tovariši, naprej! Zgodovina nas gleda!« Sedaj pa se nenadoma ustavi ob tem napisu in se poskuša vživeti v čudovito dušo človeka, ki je s temi skromnimi besedami hotel pomagati utrujenim in žejnim. Zanj je to anonimen, vendar sve-

tel spomenik nekega posmrtnega trajanja in vrednega žrtvovanja, zato ves navdušen poskuša tudi sam napraviti kaj takšnega. »Pomisli,« pravi svoji ženi, »smrt ne pomeni konca. Spomin lahko ostane dolgo časa. Izmisli si morava nekaj, kar naju bo preživelo.« Tu pa se prične njegova nemoč, ki je iz dneva v dan vse bolj tragična in boleča. Čuti se prikrajšanega za mala dejanja, ki napravljajo človeka velikega. »Mogoče bi bilo potrebno živeti kako drugače,« pravi Ivan, ko se spomni svojega in sinovega življenja (Odišavljena ameba). Rešitev pa vseeno obstaja, in ta je izražena v veliki želji, ki izzveni skozi simbolične Selimovičeve besede: »On pa je neprestano zidal Skader na Bojani, ne da bi bil pri tem dopustil, da bi mu umrlo upanje o večnem spomeniku.«

Globoko filozofska in najbolj celotna pa je v Otoku zgodba Ali naj umre stari mandarin. V njej se prepletajo razmišljanja o življenju in smrti, o morali, o različnih ideologijah, o problemu zločina in kazni, moči in oblastništva, skratka, miniaturni traktat gledanja različnih filozofov in literarnih ustvarjalcev od Rousseauja, Balzaca, Dostojevskega in Nietzscheja na te probleme, vendar umetniško interpretirane skozi preprosta razmišljanja glavnega junaka in njegovega sobesednika študenta.

Selimovičev Otok z obravnavanjem sodobne, moderne tematike in obogatena z izkušnjami njegovih prejšnjih del pomeni prijetno novost v jugoslovanških literaturah. Res, da ne doseže moči Derviša in smrti ter Trdnjave, kljub temu pa ostaja na trdnih pozicijah že izoblikovane literarne osebnosti; s svojim prefinjeno dognanim dialogom, ki kar buhti od življenja, ter s svojo simboličnostjo pa sodi prav gotovo med boljše literarne stvaritve preteklega leta.